

Οι φωτογραφίες του Γιώργου Σεφέρη

Μορφωτικό Ίδρυμα Ἐθνικῆς Τραπέζης
Βικελαία Βιβλιοθήκη Δήμου Ἡρακλείου

Βασιλική τοῦ Ἁγίου Μάρκου / Ἡράκλειο
26 Μαΐου – 24 Ἰουνίου 2001

Οἱ φωτογραφίες τοῦ Γιώργου Σεφέρη

Μορφωτικὸ Ἰδρυμα Ἐθνικῆς Τραπεζῆς

ΟΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΕΦΕΡΗ

ΣΤΙΣ 18 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1954, ημέρα Σάββατο, ο Γιώργος Σεφέρης, ταξιδεύοντας στα μέρη τῆς ἀρχαίας Φοινίκης, σημειώνει στο ἡμερολόγιό του: «Σταματήσαμε λίγο πιὸ κάτω ἀπὸ τὸ Amshit καὶ κοιτάξαμε τὸν ἥλιο νὰ βουλιάζει στὴν ἤσυχη θάλασσα τῆς Φοινίκης. Μὰ γιατί κάποτε βλέπει κανεὶς τὰ πράγματα καθαρά — θέλω νὰ πῶ ὅπως ὅταν ἡ φωτογραφικὴ μηχανὴ εἶναι σωστὰ κανονισμένη —».

Ἡ ἀνάγκη τοῦ Σεφέρη νὰ δεῖ τὰ πράγματα καθαρά —τοὺς τόπους, τὰ περιστατικὰ καὶ τοὺς ἀνθρώπους πού σημάδεψαν τὸ ταξίδι τῆς ζωῆς του— εἶναι ἴσως ἡ κύρια διαπλαστικὴ δύναμη πίσω ἀπὸ τὸ ἔργο του, ὁμοούσια μὲ τὴν ἐπιθυμία του νὰ «μιλήσει ἀπλά», ὅπως τὴν εἶχε ἐκφράσει σ' ἓνα του ποίημα γραμμένο τὸ 1942, ἐν καιρῷ πολέμου. Καὶ τὸ πόσο «σωστὰ κανονισμένη» ἦταν συχνὰ ἡ φωτογραφικὴ μηχανὴ τοῦ Σεφέρη ὁ ἐπισκέπτης θὰ ἔχει τὴν εὐκαιρία νὰ τὸ διαπιστώσει στὴν παρούσα ἐκθεση, μικρὸ ἀλλὰ ἀντιπροσωπευτικὸ δεῖγμα τῆς γόνιμης καὶ μακροχρόνιας ἐνασχόλησής τοῦ ποιητῆ μὲ τὴν τέχνη τῆς φωτογραφίας.

Τὸ Φωτογραφικὸ Ἀρχεῖο Γιώργου Σεφέρη, μετὰ ἀπὸ εὐγενῆ δωρεὰ τῆς Μαρῶς Σεφέρη τὸ 1984 καὶ τῆς κυρίας Ἄννας Λόντου τὸ 1999, ἀπόκειται πλέον ὀλόκληρο στὸ Μορφωτικὸ Ἰδρυμα Ἑθνικῆς Τραπεζῆς. Περιέχει πάνω ἀπὸ δύομισι χιλιάδες ἀρνητικὰ φωτογραφιῶν πού ἔβγαλε ὁ Σεφέρης, ἀπὸ τὸ 1920, ὅταν ἦταν ἀκόμα φοιτητῆς στὸ Παρίσι, ὠς τὸν τελευταῖο χρόνο τῆς ζωῆς του (1971) — μισὸ αἰῶνα φωτογραφίεσ. Τὰ περισσότερα ἀρνητικὰ βρέθηκαν ταξινομημένα καὶ ἀρχειοθετημένα, ἀλλὰ σὲ πλαστικὲς θήκες τοῦ ἐμπορίου καὶ ἀλλὰ σὲ αὐτοσχέδιες θήκες ἀπὸ λεπτὸ ἡμιδιάφανο χαρτί. Οἱ κωδικοὶ ἀριθμοὶ γιὰ τὰ ταξινομημένα ἀρνητικὰ εἶναι σημειωμένοι μὲ μελάνι στὶς θήκες ἢ πάνω στὰ ἀρνητικὰ, ἐνῶ πολλὲς ἀπὸ τίς θήκες φέρουν ἰδιόχειρες σημειώσεις τοῦ Σεφέρη ἢ τῆς Μαρῶς, συχνὰ δὲ καὶ τῶν δύο. Ἐπιπλέον, πολλὲς ἀπὸ τίς λήψεις αὐτὲς βρέθηκαν καὶ σὲ πρόχειρα ἀντίτυπα μικροῦ σχήματος, κολημένα —κατὰ ἐνότητα ἢ ἀπλῶς κατὰ χρονολογία— σὲ τετράδια ἢ σὲ λυτὰ φύλλα ἀπὸ χαρτόνι, ὅπου ὁ Σεφέρης ὑπομνηματίζει τὸ θέμα τῆς φωτογραφίας καὶ

κάποτε πλαισιώνει με μελάνι πάνω στην εκτύπωση μια λεπτομέρεια που θέλει να μεγεθύνει. Για να σχηματίσει ο επισκέπτης μια κατά το δυνατόν πιστή, εκ του σύνεγγυς, εικόνα του Ἀρχείου αποφασίσαμε να εκθέσουμε μέσα σε προηθικές όρισμα από τα τετράδια και τα λυτά φύλλα και προκρίναμε, ως καταλληλότερες για το σκοπό αυτό, τις φωτογραφίες από τα ταξίδια του Σεφέρη στη Μέση Ανατολή και την Κύπρο (1953-1955).

Με την παρούσα έκθεση, που αποτελεί και τη συμβολή του Μορφωτικού Ἰδρύματος στο φετινό «ἔτος Σεφέρη», θελήσαμε να αναδείξουμε τὸν φωτογράφο Γιώργο Σεφέρη και πολύ λιγότερο να αφηγηθούμε τὴ ζωή του ἢ να εικονογραφήσουμε τὴν ποίησή του μέσα ἀπὸ τις φωτογραφίες του. Ὡστόσο, ὁ ἀνὰ χεῖρας ὁδηγός, ἐκτὸς ἀπὸ τις ἐντελῶς ἀπαραίτητες πληροφορίες γιὰ κάθε φωτογραφία, παραθέτει και πλῆθος ἄλλα (ἐπὶ τὸ πλεῖστον βιογραφικὰ) στοιχεῖα, ἐρασιμμένα ἀπὸ τὸ δημοσιευμένο ἔργο τοῦ ποιητῆ και ἀπὸ τις ἰδιόχειρες σημειώσεις του στὸ Ἀρχεῖο, ὅσα κρίναμε ἀναγκαῖο νὰ παράσχουμε στὸν ἐπισκέπτη που ἐπιθυμῆ νὰ διαβάσει τὴν ὑποκείμενη σφαιρική αὐτοβιογραφία και νὰ ἀποκαταστήσει τὴ λιγότερο προφανή συνάφειά της με τὸ ποιητικὸ του ἔργο. Στὸ μικρὸ αὐτὸ ἀνθολόγιο δεσπόζουν, ὅπως εἶναι ἀναμενόμενο, τὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τις Μέρεις.

Ἡ σειρά τῶν φωτογραφιῶν εἶναι αὐστηρὰ χρονολογική. Ἀναπόφευκτη ἐξαίρεση ἀποτελοῦν οἱ φωτογραφίες ἀπὸ τὰ τρία ταξίδια τοῦ Σεφέρη στὴν Κύπρο (1953-1955), τις ὁποῖες, σεβόμενοι τὴν κατάταξη τοῦ Ἀρχείου ἀλλὰ και τὴν ἰδιαίτερη σημασία που εἶχαν τὰ ταξίδια αὐτὰ στὴ συνείδηση τοῦ Σεφέρη, τις παρουσιάζουμε ὡς αὐτόνομη ἐνότητα, διακριτὴ ἀπὸ τις ὑπόλοιπες διαδρομὲς του, τῆς ἴδιας περιόδου, στὴ Μέση Ἀνατολή. Θεωρήσαμε ἐπίσης σκόπιμο νὰ ἀπομονώσουμε μιὰ μικρὴ ἐπιλογή ἀπὸ τὰ πορτραῖτα που ἔκανε ὁ Σεφέρης, ἀποσπώντας τα ἀπὸ τὴν οἰκεία θέση τους και παρουσιάζοντάς τα ὡς ἀκροτελεύτιο τμῆμα τῆς ἐκθέσης, με τὴ σκέψη ὅτι συγκροτοῦν διακριτὴ ἐνότητα με τὴ δική της ξεχωριστὴ γοητεία.

Οἱ εἰκόνες τοῦ Γιώργου Σεφέρη, ὅπως θὰ ἦταν προτιμότερο νὰ τις ὀνομάσουμε, ἐπιβάλλονται κάποτε στὴ φαντασία μας με τὴν ἴδια διακριτικὴ πειθὴ που ἀσκοῦν ἐπάνω μας, δεκαετίες τώρα, τὰ καλύτερα ποιήματά του. Εἶναι μᾶλλον ἀναπόφευκτο ὀρισμένες ἀπὸ αὐτὲς νὰ τις ἀφομοιώσει ἢ συνείδησή μας, ὅπως ἔχει ἀνεπίγνωστα υἰοθετήσει κάποιους ποιητικούς του τρόπους, κάποιες χαρακτηριστικὲς καταθέσεις του στὴν κοινὴ ἑλληνική λαλιά, σὰν νὰ μὴν ἦταν ἔργο ἐνὸς τεχνίτη ἀλλὰ «παιδιὰ πολλῶν ἀνθρώπων».

Δ. Κ.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

Ἐντὸς εἰσαγωγικῶν περικλείονται τὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ δημοσιευμένα ἔργα τοῦ Γιώργου Σεφέρη ἀκολουθούμενα ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη βιβλιογραφικὴ παραπομπή. Μὲ πλάγια δηλώνονται οἱ ἰδιόχειρες πληροφορίες τῆς Μαρῶς Σεφέρη. Γιὰ τὴ σύνταξιν τοῦ καταλόγου βασιστήκαμε στὶς *Μέρες* καὶ στὸ «Χρονολόγιον» τῆς Μαρίας Στασινοπούλου, *Διαβάζω* 142 (Ἀθήνα 23.4.1986).

Λονδίνο 1924

Ἀπὸ τὸ 1918 ἕως τὸ καλοκαίρι τοῦ 1924 ὁ Γ. Σεφέρης βρίσκεται στὸ Παρίσι ὅπου σπουδάζει νομικὰ στὴ Σορβόνη. Τὸν Αὐγούστου τοῦ 1924, πτυχιούχος τῆς Νομικῆς, πηγαίνει στὸ Λονδίνο γιὰ νὰ τελειοποιήσει τὰ ἀγγλικά του. Στὶς 16 Φεβρουαρίου 1925 ἐπιστρέφει στὴν Ἀθήνα ταξιδεύοντας μὲ τὸ ἀ/π Pierre Loti.

1 121, Boundaries Rd., ἡ κατοικία τοῦ Σεφέρη στὸ Λονδίνο, 1924

«Θυμῶμαι τὴν πρώτη ἐποχὴ ποὺ πῆγα στὸ Λονδίνο. Τὴ φοιτητικὴ μου κάμαρα σ' ἓνα προάστιον. Ἦταν ἓνα μεγάλο σκοτεινὸ δέντρο μπροστὰ στὸ παράθυρό μου. Φωτιζόμενα μὲ γκάζι καὶ ζεσταινόμενα μὲ κάρβουνο σ' ἓνα ἀνοιχτὸ τζάκι. Ἦμενα ἀργά, διαβάζοντας ποιητὲς ποὺ ἦταν ἀδύνατο νὰ καταλάβω ἢ γράφοντας. Τὰ 1924. Πᾶνε δεκαπέντε χρόνια.» *Μέρες Γ'*, σ. 104.

2 Ἀ/π «Pierre Loti», ταξιδεύοντας γιὰ τὴν Ἀθήνα, Φεβρουάριος 1925. Μὲ τὴν τραγιάσκα ὁ Γιώργος Σεφέρης

«Δευτέρα, 16 Φεβρουαρίου
(Ἀθήνα, Κυβέλης 2)

Στὶς ἑφτά πρωί, τὸ “Pierre Loti” ἄραξε στὸν Πειραιά: Ἑλλάδα. Τὸν περασμένο Ἰούλιο ἔκλεισαν ἕξι χρόνια ξενιτιά, χωρὶς διακοπὴ. Ἡ μάνα μου περίμενε στὸ μουράγιο· εἶπε: “Νῦν ἀπολύοις”. Ἑλλάδα: ἡ ἀναπόφευκτη δοκιμασία.» *Μέρες Α'*, σ. 7.

1930-1936

Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1926 διορίζεται ἀκόλουθος τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν καὶ παραμένει στὴν Ἀθήνα ἕως τὸ καλοκαίρι τοῦ 1931 ὅπου τοποθετεῖται Ὑποπρόξενος καὶ ἔπειτα Πρόξενος στὸ Γενικὸ Προξενεῖο τοῦ Λονδίνου. Τὸ 1930 περνᾷ τὶς πρώτες μέρες τοῦ Αὐγούστου στὴ Σκιάθου μαζί μὲ τὴν ἀδελφή

του Ἰωάννα καὶ τὸν ἄντρα της Κ. Τσάτσο. Ἐπιστρέφει ἀπὸ τὴν Ἀγγλία στὶς ἀρχὲς τοῦ 1934. Τὸν Μάρτιο τοῦ 1936 πηγαίνει μαζί με τὸν Κ. Τσάτσο στὰ Χανιά γιὰ τὴν κηδεία τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου. Τὸν Αὐγούστο τοῦ ἴδιου χρόνου ἀρχίζει στὴν Αἴγινα ὁ δεσμὸς του μετὰ τὴ Μαρῶ Ζάννου.

3 **Σωτήρης Ν. Σταμέλος ἢ Τζαχειίλας, Σκιαθός, Αὐγούστος 1930**

«Ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ σπουδαίους Ἑλληνες ποὺ γνώρισα στὴ ζωὴ μου εἶναι ὁ φτωχὸς γέρος, ὁ φίλος μου ὁ Σωτήρης, ποὺ ἔπαιζε βιολί, μᾶς ἔλεγε παραμύθια καὶ ἦταν στὰ ὀγδόντα του χρόνια γεμάτος ἀπὸ τὴ δροσιά τῆς ἀγάπης [...] Ἦταν ὥστόσο ἓνας τύπος τῆς ἀρχοντιᾶς τῆς φτώχειας ὁ Σωτήρης: τέτοιους ἀνθρώπους δὲν μπορῶ νὰ τοὺς φανταστῶ σὲ κανένα ἄλλο μέρος τοῦ κόσμου: Σωτήρης Ν. Σταμέλος ἢ Τζαχειίλας.» *Μέρους Α΄*, σ. 127.

4 **Κηδεία Ἐλευθερίου Βενιζέλου, Χανιά 1936**

«[...] οἱ Κρητικοὶ τὰ ἔχουν ὅλα μαῦρα. Οἱ μαῦρες βάρκες πηγαίνουν κι ἔρχονται. Τὰ μαῦρα μουράγια, καὶ τὰ μαῦρα ὑφάσματα στὸν ἀγέρα, μετὰ τὸ ἀνυπόφορα πένθιμο ὕφος ποὺ ἔχουν, μέσα στὸ ἑλληνικὸ φῶς, τὰ στολίδια τοῦ θανάτου.» *Μέρους Γ΄*, σ. 32.

Κορυτσά 1937

Τὸν Νοέμβριο τοῦ 1936 τοποθετεῖται Πρόξενος στὴν Κορυτσά καὶ σχεδὸν μετὰ ἓνα χρόνο, τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1937, επιστρέφει στὴν Ἀθήνα ὡς προϊστάμενος τῆς Διευθύνσεως Ἐξωτερικοῦ Τύπου τοῦ Ὑφυπουργείου Τύπου καὶ Πληροφοριῶν.

5 **Κορυτσά, Ἰούνιος 1937**

6 **Παζάρι στὴν Κορυτσά, 1937**

«Καλὴ μου, κοίταξα σήμερα στὸ παζάρι ἓνα σωρὸ πράγματα ποὺ δὲν ἔχω τί νὰ τὰ κάνω, ἀφοῦ δὲν μπορῶ νὰ τὰ μοιραστῶ μαζί σου. Τὰ περίφημα λάχανα καὶ τὰ πράσα ποὺ τόσες φορές μιλήσαμε γι' αὐτά. Τὰ πράσα εἶναι μακριὰ σὰ δοκάρια, πράσινα καὶ κάτασπρα. Τὰ λάχανα μεγάλα καὶ χρωματισμένα, ὅπως στὸν Μίκυ Μάους. Τ' ἀγόραζαν οἱ χωριάτες γιὰ νὰ τὰ θάψουν πάλι μέσα στὸ χῶμα. Ἀπ' αὐτὰ θὰ τρῶνε ὅλο τους τὸ χειμῶνα.» *Σεφέρης καὶ Μαρῶ*, σ. 33.

7 **Παζάρι στὴν Κορυτσά, 1937**

8 **Κορυτσά 1937**

9 **Κορυτσά 1937**

Πόρος-Τολό 1938

Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1938 ἔπειτα ἀπὸ ὀλιγοήμερη ἐκδρομὴ μὲ τὴ Μαρώ στὸ Τολό καὶ τὴν Ἀσίνη ἀρχίζει τὸν «Βασιλιὰ τῆς Ἀσίνης».

- 10 **Μαρώ, Κτῆμα Τομπάζη, ἀπέναντι ἀπὸ τὸν Πόρο, Αὐγούστος 1938**
« [...] εἶχα συνηθίσει τὸν Πόρο μὲ ἐστίες, θὰ ἔλεγα, πολλῆς ἀγάπης, πολλῆς στοργῆς, μὲ ἐστίες μύθου σβησμένες τώρα· εἴτε ἡ “Γαλήνη”, εἴτε πρὸς τὰ μέρη τοῦ Τομπάζη, εἴτε ἄλλα σπίτια ἦτανε πράγματα ἀκόμῃ ζεστά [...] » *Μέρες Ζ΄*, σ. 48.
- 11 **Τολό, Αὐγούστος 1938**
- 12 **Τολό, Αὐγούστος 1938**
- 13 **Τολό, Αὐγούστος 1938**
- 14 **Σπίτι κάτω ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη**

Ρουμανία 1939

Τὸν Μάιο (12-31) τοῦ 1939 ταξιδεύει μαζί μὲ τὸν Παπατσώνη καὶ ἄλλους στὴ Ρουμανία.

- 15 **Δούναβης, Ρουμανία 1939**

1939-1940

Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1939 συναντᾷ τὴ Μαρώ στὴν Τράπεζα (παραθαλάσσιο χωριὸ τῆς Ἀχαΐας) καὶ ἐπισκέπτονται τὰ Καλάβρυτα καὶ τὸ Μέγα Σπήλαιο. Τοὺς συνοδεύει ὁ φίλος τους Νίκος Κριτικός. Τὸν Νοέμβριο τοῦ ἴδιου χρόνου μαζί μὲ τὸν Γεώργιο καὶ τὴν Ἀσπασία Κατσίμπαλη συνοδεύει τὸν Henry Miller στὴν Ὑδρα. Τὸ Πάσχα τοῦ 1940 (25.4-6.5) ὁ Σεφέρης καὶ ἡ Μαρώ βρίσκονται στὸν Πόρο.

- 16 **Τράπεζα Ἀχαΐας, Αὐγούστος 1939**
Τράπεζα ὅπου ἔμεινα τὰ καλοκαίρια μὲ τὰ παιδιά μου. Ὁ Γ. ἐρχόταν συχνὰ νὰ μᾶς βλέπει ὅποτε τὸν ἄφηνε ἡ δουλειά του. Κάναμε μιὰ ἐκδρομὴ μὲ τὸν φίλο Κριτικό διασχίζοντας Τράπεζα-Σχιζματᾶρι-Καλάβρυτα, Μέγα Σπήλαιο καὶ ἀνάμει-

σα Χελμού πεζή Τράπεζα (10 ὥρες περπάτημα τῆ μέρα). Εἴμασταν οἱ τρεῖς μας.

17 **Τράπεζα Ἀχαΐας, Αὐγούστος 1939**

«Ὡστόσο ἀπὸ χαμόσπιτα κι ἀπὸ ρημάδια οἱ καλόγεροι, ἀκατάλυτα βρώμικοι, ζετρουπώνουν καὶ κυκλοφοροῦν στὰ στενὰ μονοπάτια σὰ διαθέσιμοι ποντικοί.»
Μέρες Γ', σ. 127.

18 **Ἰδρα, Νοέμβριος 1939**

«Χρῶμα τῆς μέρας γκριζο καὶ ἄσπρο. Γυρισμὸς στὴ ζωγραφικὴ. Σιωπὴ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, αὐτῶν τῶν εἰκόνων. Κύβοι.» Μέρες Γ', σ. 143.

19 **Ἀσκέλι Πόρου 1940**

20 **Μοναστήρι Πόρου 1940**

21 **Νεώριο Πόρου 1940**

«Σήμερα [25 Σεπτεμβρίου 1941] κρέμασα πάνω ἀπὸ τὸ γραφεῖο μου [στὴν Πρετόρια] τὴ μοναδικὴ φωτογραφία ἐνὸς ἐλληνικοῦ τοπίου ποὺ βρέθηκε, ὀλωσ-διόλου τυχαῖα, μέσα σὲ κάτι χαρτιά. Τὴ φωτογραφία τῆς μεγάλης ἀγκυρας τοῦ Πόρου. Τὴν εἶχα κάνει ἕνα πρωὶ τῆς ἀνοιξῆς τοῦ '40. Καθὼς τὴν κοιτάζω τώρα, αἰσθάνομαι τὴν ψυχὴ μου πλημμυρισμένη.» Μέρες Δ', σσ. 132-133.

1942 - 1944

Τὸ 1941, τέσσερις ἡμέρες μετὰ τὴ γερμανικὴ εἰσβολή, παντρεύεται τὴ Μαρὼ Ζάννου καὶ φεύγουν ἀκολουθώντας τὴν ἐλληνικὴ κυβέρνηση γιὰ Κρήτη, Αἴγυπτο (ἕως τὸν Ἰούλιο) καὶ Πρετόρια. Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1942 ἐπιστρέφει στὸ Κάιρο γιὰ νὰ ὑπηρετήσῃ στὴ Διεύθυνση Τύπου καὶ Πληροφοριῶν. Στις 11.9.1944 ἀρχίζει τὸ ταξίδι ἐπιστροφῆς στὴν Ἑλλάδα μὲ ἐνδιάμεσο σταθμὸ τὴν Cava dei Tirreni, «τὴν τελευταία ἔδρα, ὑποθέτω, τῆς ἐλληνικῆς προσφυγικῆς Κυβέρνησης.» Μέρες Δ', σ. 356.

22 **Ἱερουσαλήμ, Ἰούλιος 1942**

23 **Α. Εὐδης, Γ. Καρτάλης καὶ Μαρώ, Ἀμάφι, 29 Σεπτεμβρίου 1944**

«Τ' ἀπόγεμα – φάγαμε τὸ μεσημέρι στὸ Σαλέρνο – μὲ Γιῶργο Καρτάλη καὶ Ἀλέκο Εὐδὴ στὸ Amalfi [...] Τὸ χωριὸ θυμίζει κάπως τὰ δικά μας τὰ νησιώτικα. Ὅχι τόσο ἡ οἰκοδομικὴ, ὅσο τὸ αἶσθημα τοῦ κλειστοῦ, τοῦ προφυλαγμένου: τὸ χωριὸ τοῦ Ἁγι-Ἀντρέα τοῦ Ψαρά, ὀλόκληρο δικό του. Μέσα στὴν παλιὰ ἐκκλησιὰ τὸ μπρούτζινο ἄγαλμα τοῦ Ἁγίου κρατάει ψάρια, δόχτυα, καράβια. Ἡ πλατιὰ σκάλα, γιὰ νὰ τὴν ἀνεβεῖς καβαλάρης, καὶ στὴν κορφὴ τῆς ἡ μεγάλης πόρτα, δουλειὰ τῆς Κωνσταντινούπολης.» Μέρες Δ', σσ. 361-362.

Ἔγκυρα 1948-1950

Τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1948 πηγαίνει στὴν Ἔγκυρα στὴ θέση τοῦ Συμβούλου Πρεσβείας ὅπου θὰ μείνει ἕως τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1950. Στὸ διάστημα αὐτό, ἐπισκέπτεται τὴν Προύσα (28.4-10.5.1949) καὶ τὸ Ἰκόνιο (Ἀπρίλιος 1950).

24 Ἔγκυρα, 16 Μαΐου 1948

25 Προύσα, Μάιος 1949

«Ἡ Προύσα μιὰ πολιτεία φωλιασμένη στὰ ριζὰ τοῦ βουνοῦ, γεμάτη βρύσες καὶ πηγές, σὰν τὶς γραμμὲς τῆς παλάμης, τζαμιὰ καὶ τουρμπέδες (μαυσωλεῖα) [...]» *Γράμματα Σεφέρη - Λορεντζάτου*, σ. 60.

26 Προύσα, Μάιος 1949

«Ἀπαλὸ δειλινό. Ἕνα συντριβάνι συνεχίζει τὸ μονόλογό του, κάπως ἀμλετικά, ἀνάμεσα σὲ μικροὺς θάμνους, κοτσάνια λουλουδιῶν καὶ ἓνα τιτανικό πλατάνι πανύψηλο [...]» *Γράμματα Σεφέρη - Λορεντζάτου*, σ. 61.

«Στὰ μέρη τῆς Ἰωνίας»

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ του (Ἰανουάριος 1950), κατὰ τὴν 14ήμερη περιήγησή του (22.6-4.7) στὴν Ἰωνία, μὲ τὸν φίλο του πρέσβη τῆς Σουηδίας, ἐπισκέπτεται ἔπειτα ἀπὸ 36 χρόνια τὴ Σμύρνη καὶ τὸ πατρικό του στὰ Βουρλά.

«[...] γύριζα ἀπὸ μιὰν ἐκδρομὴ (μὲ jeep λόγῳ κακῶν δρόμων), 14 μέρες στὰ μέρη τῆς Ἰωνίας. Αὐτὰ τὰ μέρη εἶναι παραγεμισμένα ἀρχαῖες πόλεις σὰν τὰ λουκούμια μὲ τὸ φιστίκι. Εἶδα πολλὰ καὶ πῆγα ἓνα πρωινὸ στὶς ἀκροθαλασσιῆς ὅπου ἔπαιζα παιδὶ – τόσο ἀλλαγμένα, τόσο δεινοπαθισμένα πού μοῦ ἔκανε ἐντύπωση πού ὁ ἀγέρας φυσοῦσε ἀπὸ τὸ ἴδιο μέρος ὅπως τότες. Ἱεράπολη, Λαοδίκεια, Στρατονίκεια, Ἔφεσο, Ἀλικαρνασσὸ (πῆγα καὶ στὴν Κῶ), Πέργαμο, καὶ ἓνα ἱερὸ (Ἰωνικὸς Ναὸς) τρεῖς ὥρες μὲ τὸ ἄλλογο μέσα στὸν Τμῶλο καὶ τρεῖς μέρες κατασκήνωση ἐκεῖ πάνω στὰ Λάβρανδα, ἀναστάσιμος ἀέρας, πεῦκα καὶ ροδοδάφνες καὶ ὀλοένα ἄδεια ἀρχαῖα θέατρα σὰν ξεχασμένα κοχύλια.» *Γράμματα Σεφέρη - Λορεντζάτου*, σ. 110.

27 Στὸ δρόμο Μοῦγλα - Μαρμαρίς, 25 Ἰουνίου 1950

«Βράδυ, Μαρμαρίτσα

Ἐεκινήσαμε κατὰ τὸ μεσημέρι ἀπὸ τὰ Μοῦγλα. Θαυμάσιος δρόμος, γιὰ νὰ σὲ

πάρουν τὰ δάκρυα: πεῦκα, πεῦκα, τζίτζικια, καὶ ἡ ἀνάσα τῆς ρετσίνας πού σέ τρελαίνει. Στῆ θέση Gök Ova, ἀρχαῖοι τάφοι λαξευτοὶ στὰ πλευρὰ τοῦ βράχου.» *Μέρες Ε΄*, σ. 187.

28 **Λάβρανδα, 28 Ἰουνίου 1950**

«Ἀπὸ τίς 7 τὸ πρῶν παρακολούθησα τίς ἀνασκαφές, πῆρα φωτογραφίες, εἶδα ν' ἀναστυλώνουν ἓνα κομμάτι ἀπὸ ἰωνικὴ κολόνα· πόσο πιὸ ἀλαφριά ἀπὸ μύθο εἶναι αὐτὰ τὰ ἐλληνιστικὰ ἀπομεινάρια.» *Μέρες Ε΄*, σσ. 191-192.

29 **Σκάλα Βουρλών 2 Ἰουλίου 1950**

«Στρίψαμε πρὸς τὴ θάλασσα: ὄχι γαλήνη ἀλλὰ μιὰ ἐφιαλτικὴ ἀκίνησις. Τὸ τοπίο ἦταν τὸ ἐσωτερικὸ μιᾶς σφαίρας, καὶ τὰ πράγματα, κλεισμένα μέσα σ' αὐτὴ τὴ σφαίρα, κι ἐγὼ μαζί τους, μίκραιναν ὀλοένα καὶ στένευαν καὶ χαλνοῦσαν, ὅσο νὰ γίνουν μιὰ τσακισμένη μακέτα τῶν περασμένων, ξεχασμένη σ' ἓνα ράφι.» *Μέρες Ε΄*, σ. 199.

Κωνσταντινούπολη - Ἔφεσος

Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1950 ἐπισκέπτεται μαζί μὲ τὴ Μαρώ τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὸν Ὀκτώβριο πηγαίνουν στὴ Σμύρνη καὶ στὴν Ἔφεσο.

«Τὸ μόνο καλὸ τοῦ καιροῦ πού πέρασε, πού ταξίδεψα λίγο. Δεκαπέντε μέρες στὴν Πόλη. Δέκα μέρες στὴν Σμύρνη, καὶ πρὶν, ἀλλὰ σοῦ τὸ ἔγραψα, στὴν Καρία καὶ στὴν Καππαδοκία. Πῆρα τὴ συνήθεια νὰ συλλαβίζω καταποντισμένες πολιτείες.» *Γράμματα Σεφέρη - Λορεντζάτου*, σσ. 114-115.

«*Τρίτη, 17 Ὀκτώβρη [1950]*

[...] Ξαναρχίζει ἡ οἰκειότητα· εἶναι ὁ τόπος σου, εἶναι ἀκόμη κάτι πιὸ βιολογικὸ, πιὸ πρωτόγονο· ἡ ἔλξη τῆς γῆς σου —κάτι σὰν τὸ μαγνήτη τῆς φωτιᾶς στὴν παγωνιά, σὰν τὴν πείνα καὶ σὰν τὸν ἥμερο. Δὲν τό 'χα νιώσει ἄλλη φορὰ, τοῦτο τὸ συναίσθημα, ἔτσι.» *Μέρες Ε΄*, σ. 213.

30 **Κωνσταντινούπολη, Αὐγούστος 1950**

31 **Ἔφεσος, ἀρχαῖο θέατρο, 21 Ὀκτωβρίου 1950**

«[...] στὸ τέρμα τῆς Ἀρκαδιανῆς. Αὐτὴν ἐπήραμε. Ἀποβροχάρισα μέρα· οἱ πλάκες τῆς πλατιᾶς λεωφόρου γυάλιζαν ὑγρές. Φατνώματα μὲ γλυπτὰ μαρμαρένια λουλούδια σκόρπια στὸ χῶμα. Σπάνιο πράγμα: ἄκουες τὴ μυρωδιά ἀπὸ τὰ κυκλάμινα. Προχωρήσαμε. Ἀντίκρου μας ὁ λόφος μὲ τὸ μικρὸ χτίσμα πού τὸ λένε “Φυλακὴ τοῦ Ἁγίου Παύλου”.» *Μέρες Ε΄*, σσ. 218-219.

32 **Ἔφεσος, στὸ βάθος ἡ «φυλακὴ τοῦ Ἁγίου Παύλου», 21 Ὀκτωβρίου 1950**

Βενετία

Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1951 φτάνει ὡς σύμβουλος Πρεσβείας στὸ Λονδίνο ὅπου θὰ μείνει ἕως τὸν Νοέμβριο τοῦ 1952. Ἐπιστρέφοντας στὴν Ἑλλάδα θὰ περάσει μὲ τὴ Μαρώ ἓνα δεκαήμερο στὴ Βενετία.

33 Βενετία, Νοέμβριος 1952

«Ἡ Βενετία εἶναι ἄδεια· ἐρωτευμένοι μηδὲν· ἥλιος ἀκόμη.» *Μέρες ΣΤ'*, σ. 59.

Κύπρος 1953-1954

Ὁ Γ. Σεφέρης ἐπισκέπτεται τὴν Κύπρο τὸ 1953, τὸ 1954 καὶ τὸ 1955, ἐνώσω διατελεῖ πρέσβης τῆς Ἑλλάδας στὴ Μέση Ἀνατολή. Ἡ γνωριμία του μὲ τὸ νησί —ἤδη ἀπὸ τὸ πρῶτο ταξίδι— εἶναι τόσο σημαντικὴ γι' αὐτὸν πού σὲ ἐπιστολή του στὸν Α. Διαμαντῆ στίς 12.3.1954 ἀναφέρει: «Στὸ μικρὸ διάστημα πού ἔμεινα στὴν Κύπρο, ἄρχισαν πολλὰ πράγματα καὶ νομίζω θὰ μὲ κυνηγοῦν ἀδυσώπητα, ὡς πού νὰ πάρουν μορφή. Παραξενεύομαι ὅταν τὸ συλλογίζομαι. Ἡ Κύπρος πλάτυνε τὸ αἶσθημα πού εἶχα γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Κάποτε λέω πὼς μπορεῖ νὰ μὲ πῆρε γιὰ ψυχοπαίδι τῆς.» Ἀδαμάντιος Διαμαντῆς καὶ Γιωῆργος Σεφέρης, σ. 32· καὶ σὲ ἄλλη στὸν Γ. Π. Σαββίδη στίς 16.5.1954: «Δὲν σοῦ ἔγραψα νομίζω μετὰ τὸ ταξίδι μου στὴν Κύπρο. Εἶταν καὶ ἔμεινε μιὰ μεγάλη ὑπόθεση γιὰ μένα αὐτὴ ἢ πρῶτη ἐπαφή. Θὰ ἴπρεπε νὰ σοῦ γράψω πολλὰ γιὰ τοῦτο τὸ ἰδιότροπο νησί πού μ' ἄρπαξε ἀπὸ τίς ρίζες.» «Κυπριακές» ἐπιστολές τοῦ Σεφέρη, σ. 27.

34 Κύπρος, Ἅγιος Ἰλαρίων, 8 Νοεμβρίου 1953

35 Ἅγια Νάπα Κύπρου, 13 Νοεμβρίου 1953

36 Κούριον Κύπρου, Ἀπόλλων Ἰλάτης, 20 Νοεμβρίου 1953

37 Ἀσίνου Κύπρου, Παναγία ἢ Φορβιώτισσα, 1η Δεκεμβρίου 1953

38 Λάμπουσα Κύπρου, Ἅγιος Εὐλάλιος, 6 Δεκεμβρίου 1953

«Ἡ μικρὴ ἐκκλησιά τοῦ Ἁγ. Εὐλαλίου (φωτ.), καὶ πιὸ πάνω στὸ λόφο τὸ μονολιθικὸ παρεκκλήσι τοῦ ἁγίου. Ξένη λαλιὰ καὶ ἡ θάλασσα.» *Μέρες ΣΤ'*, σ. 112.

39 Χριστόδουλος Χατζηφώτης, Περισπερώνα Κύπρου, 24 Σεπτεμβρίου 1954

«Γέρος πού ἔστριβε σπάγκο: Χριστόδουλος Χατζηφώτης» *Μέρες ΣΤ'*, σ. 141.

40 Πρόδρομος Κύπρου, 27 Σεπτεμβρίου 1954

«Χωριό άδειο, όλοι στὰ χωράφια – φωτογράφισα παιδάκια. (Έχω διεύθυνσή τους.)» *Μέρες ΣΤ'*, σ. 142.

41 **Τοίχος πλάι στόν καφεéné, Άλωνα Κύπρου, 1954**

42 **Καφεnéς κυριακάτικος, Άλωνα Κύπρου, 1954**

43 **Μαστρο-Χρήστος, πιθαράδικο του Βαλεντίνου, Βαρώσια Κύπρου, 7 Ὀκτωβρίου 1954**

44 **Σταυροβούνι Κύπρου, 11 Ὀκτωβρίου 1954**

45 **Δευτέρα Παρουσία, Ἐκκλησία Ἀντιφωνητή, Καλογραία Κερύνειας, 14 Ὀκτωβρίου 1954**

«Στὸν Ἀντιφωνητή, τὸ βορινὸ φρέσκο ὄμορφη ἀφήγησι τοῦ Παράδεισου καὶ τῆς Κόλασης (φωτογραφία). Ἀριστερὰ στὴν κολόνα, συμπλήρωσι τῶν μαρτυριῶν τῶν κολασμένων (μεταγενέστερη): ὁ παραυλακιστῆς μ' ἓνα ἄλλετρι μπηγμένο στὰ καπούλια του.» *Μέρες ΣΤ'*, σ. 154.

«Οἱ φωτογραφίες πέτυχαν. Τὸ βορινὸ φρέσκο τοῦ Ἀντιφωνητῆ μεγαλοπρεπέστατο, ὅλη ἡ παράδεισο καὶ ἡ κόλασι. Ἔχω καὶ τὸν παραυλακιστῆ μὲ τὸ ἄροτρο μπηγμένο στὰ καπούλια του. Τὸν δύστυχο, γιὰ τόσο μικρὸ πράγμα νὰ παθαίνει τέτοια.» *Ἀδαμάντιος Διαμαντῆς καὶ Γιῶργος Σεφέρης*, σ. 53.

Μέση Ἀνατολή

Ἀπὸ τίς παραμονές τῆς Πρωτοχρονιάς τοῦ 1953, ὁ Σεφέρης βρίσκεται στὴ Βηρυτό, ἀπ' ὅπου θὰ ἀσκήσει καθήκοντα πρέσβη γιὰ τὸν Λίβανο, τὴ Συρία, τὴν Ἰορδανία καὶ τὸ Ἰράκ. Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1956 ἐπιστρέφει στὴν Ἀθήνα, ὅπου θὰ παραμείνει ἓνα χρόνο, στὴ θέση τοῦ διευθυντῆ τῆς Β' Πολιτικῆς Διευθύνσεως τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν.

46 **Μαλούλα, Συρία, 19 Σεπτεμβρίου 1953**

«[...] σ' ἓνα χωριὸ καμιά πενηνταριά χιλιόμετρα ἀπὸ τὴ Δαμασκὸ – τὴ Μαλούλα, ἓνα ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα σημεῖα αὐτῆς τῆς γῆς ὅπου μιλοῦν ἀκόμα ἀραμαϊκά. Ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ μόνη διαφορὰ του, ἀπὸ τ' ἄλλα χωριά τῆς Συρίας, τὰ σκοῦρα λασπόσιπα θυμίζουν περισσότερο τὰ νότια μέρη τῆς Καππαδοκίας, ὁλόκληρο χτισμένο μέσα στὸ βράχο πάνω ἀπὸ μιά στενὴ πράσινη λαγκαδιά. Περπατήσαμε μέσα στοὺς στενοὺς δρόμους του· ἓνας λαβύρινθος ποὺ σοῦ δίνει τὴν ἐντύπωσι πὼς περπατᾶς μ ἔ σ α στὸ σκελετὸ προκατακλυσμαίου ζώου, ἓνα καταπληκτικὸ ἀρχιτεκτονικὸ μπέρδεμα, ὅπου ὁ συνδυασμὸς τοῦ σκαμμένου βράχου, τοῦ δοκαριοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπινου χτίσματος, σοῦ

παρουσιάζει μία σπαρτή αρχιτεκτονική που βλέπεις να φουντώνει σαν τή βλάστηση· κάτι που διδάσκει.» «Κυπριακές» επιστολές του Σεφέρη, σσ. 68-69.

47 **Λίβανος, Σπηλιά Ἰδωνη, 25 Σεπτεμβρίου 1953**

« [...] στή σπηλιά του Ἰδωνη. Βαθὺ λαγκάδι, ἀπύθμενο σπήλαιο [...] Ὁ χωρικός που ἐχμεταλλεύεται ἐδῶ τὸν ξένο (Μουσουλμάνος), ἀρκετὰ οἰκειὸς μετὰ τὰ κανάλια τῆς σπηλιᾶς, λέει: “Ὁ βασιλιάς Ἰδωνης μένει ἐδῶ τὸ καλοκαίρι, τὸ χειμῶνα πάει κάτω στή Βύβλο.” Δὲν ξέρει παραπάνω.» *Μέρες ΣΤ΄*, σσ. 87-88.

48 **Γέρασα, Ἰορδανία, τὸ νότιο θέατρο, 13 Ὀκτωβρίου 1953**

49 **Γέρασα, ναὸς Ἀρτέμιδος, 13 Ὀκτωβρίου 1953**

50 **Djoun, Λίβανος, τὸ σπίτι τῆς Lady Hester Stanhope, 22 Φεβρουαρίου 1954**

«Δευτέρα, 22 Φεβρουαρίου

Μετὰ τὸ φαῖ στὸ Djoun, στὸ σπίτι τῆς Lady Hester Stanhope. Ὁ τάφος της χωρὶς σταυρό [...] Καὶ τὰ ἐρειπωμένα σπίτια ὅπου κάθονται χωρικοί. Δεξιά στήν κρεβατοκάμαρά της ἕνας τυφλὸς γέρος, ἀριστερὰ μιὰ γυναίκα πιὸ εὐκατάστατη – μεγάλα πιθάρια (κιούπια) γιὰ τὸ σιτάρι καὶ τὸ λάδι – στὸ πλαϊνὸ ἄνθρωποι καὶ γελᾶδια μαζί.» *Μέρες ΣΤ΄*, σ. 120.

51 **Παλαιστίνη, Qasr el Hisham, 1954**

52 **Qasr el Hisham**

53 **Παλαιστίνη, Μονὴ Ἁγίου Σάββα, 20 Ἀπριλίου 1954**

«Μεγάλη Τρίτη, 20 Ἀπρίλη

Στὸν Ἁγιο Σάββα, τὸ μοναστήρι, μετὸν Ἀλέξη Λαδᾶ: “Ἐν γῆ ἐρήμῳ καὶ ἀβάτῳ καὶ ἀνύδρῳ”. Στεγνοὶ λόφοι. Τὸ μοναστήρι στή δυτικὴ πλευρὰ τῆς Νεκρῆς Θάλασσας. Οἱ μοναχοί, πολὺ γέροι οἱ περισσότεροι [...] Ἱερομόναχος Σεραφεῖμ, ὁ οἰκονόμος τοῦ μοναστηριοῦ. Γυναῖκες δὲ μπαίνουν μέσα.» *Μέρες ΣΤ΄*, σσ. 125-126.

54 **Ἰορδανία, Umm el Jemal, 1954**

Ἦταν μιὰ πόλη βυζαντινὴ μέσα στήν ἔρημο ἀπὸ κατάμαυρες πέτρες, πάνω ἀπὸ τίς πόρτες γράμματα ἑλληνικά. Καθὼς περιπλανιόμασταν ἕνας λύκος μύρισε πρόβατα. Χωθῆκαμε στὸ αὐτοκίνητο, μᾶς κοίταζε, τὸν κοιτάζαμε. 27 Μαΐου ἄφιξη Osbert Lancaster σπίτι μας.

55 **Συρία, Κράκ τῶν ἵπποτῶν, 31 Μαΐου 1954**

56 **Ρουάντ, Συρία, Μάιος 1954**

«Rouad: Τί κάνουν ὅλοι αὐτοὶ κλεισμένοι ἀκοινωνήτα μέσα σ’ αὐτὸ τὸ νησί: τίποτα – αἴσθησις θαλασσινοῦ.» *Μέρες ΣΤ΄*, σ. 132.

57 **Τορτόζα, Συρία, ἡ ἐκκλησία τῶν Σταυροφόρων, 1954**

58 **Beit ed Din, Λίβανος 1954**

59 **Μπάλμπεκ, Λίβανος, Ίούνιος 1954**

60 **Μπάλμπεκ**

61 **Μπάλμπεκ**

« [...] στο Μπάλμπεκ. Καλή στιγμή του φωτός, πολύ ζωντανά πράσινα της άνοιξης και η ροδακινιά πατίνα στις άψηλές κολόνες φαίνονταν κάποτε διάφανη. Πάρα πολλά χελιδόνια ανάμεσα στα έρειπια – τόσο διαφορετικά, τόσο διαφορετικά από τὰ δικά μας.» «Κυπριακές» *έπιστολές του Σεφέρη*, σ. 68.

62 **Μπάλμπεκ**

63 **Βύβλος, Λίβανος, 1954**

«Βύβλος, τριγυρίσαμε στον άρχαίο τόπο [...] Κάτω, κοντά στην εκκλησιά τ' Άι-Γιάννη, τὸ λιμανάκι. Φοίνισσα άπαλοσύνη στη θάλασσα και στ' άκρογιάλι. “Δυτική” τρυφεράδα.» *Μέρες ΣΤ'*, σ. 173.

64 **Ίορδανία, Όρος Νεβών, 1955**

Δωδεκάνησα 1955

Τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1955 πηγαίνουν στα Δωδεκάνησα και λίγες μέρες μετά φτάνουν ὁ Γ. Κατσιμπαλης και ὁ Γ. Π. Σαββίδης.

«Έζησα πολύ κοντά στην Κύπρο τὰ δυὸ τελευταία χρόνια. Αισθάνομαι πὼς πρέπει νὰ πάρω κάποιαν άπόσταση για νὰ τὴν καταλάβω καλύτερα – ἴσως στα 12νησα, ἴσως στην Κρήτη· δὲν ξέρω τίποτε άκόμη [...]» «Κυπριακές» *έπιστολές του Σεφέρη*, σσ. 69-70.

65 **Ρόδος, Σεπτέμβριος 1955**

«Έντύπωση ὅτι ζῶ μέσα σ' ἕνα σκηνικό – κουρασμένο – φτωχιά μελαγχολία ανθρώπων (συννοικία τοῦ Άγίου Φανουρίου) – σκηνικό qui s'effrite [πού διαλύεται].» *Μέρες ΣΤ'*, σ. 182.

66 **Πάτμος, 16 Σεπτεμβρίου 1955**

«Τούτη η έργασία είναι ὁ καρπὸς μιᾶς στιγμῆς: τῆς αὐγῆς τῆς Παρασκευῆς 16 Σεπτεμβρίου 1955. Τὴν παραμονή, λίγο μετά τὰ μεσάνυχτα, ἐγενόμην ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένη Πάτμῳ. Καθὼς ἔπαιρνε νὰ χαράξει ἤμουν πάνω στην Χώρα. Ἡ θάλασσα, ακίνητη σάν τὸ μέταλλο, ἔδενε τὰ τριγυρινὰ νησιά. Δὲν ἀνάσαινε οὔτε ἕνα φύλλο μέσα σὸ φῶς πὼς δυνάμωνε. Ἡ γαλήνη ἦταν ἕνα κέλυφος ὀλωσδιόλου ἀράγιστο. Ἔμεινα καρφωμένος ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐπιβολή· ἔπειτα ἔνιωσα πὼς ψιθύριζα: “Έρχου και βλέπε...”» Ἡ Ἀποκάλυψη, «Προλόγισμα», σ. 9.

- 67 Γ. Π. Σαββίδης, Μαρώ, Γ. Κατσίμπαλης, από Πάτμο προς Λέρο,
17 Σεπτεμβρίου 1955
«Εὐχαριστῶ καὶ γιὰ τὶς φωτογραφίες – καὶ οἱ δικές μου καλές· τὶς παίρνει
μαζί της ἡ Μ. Σοῦ στέλνω μόνο τώρα μιὰ μνημειώδη, στὴ μπενζίνα ἀπὸ
Πάτμο.» «Κυπριακές» ἐπιστολές τοῦ Σεφέρη, σ. 90.
- 68 Πάτμος 1955

1957-1963

Τὸν Μάιο τοῦ 1957 διορίζεται πρέσβης στὸ Λονδίνο ὅπου θὰ μείνει ἕως τὸ
1962. Τὸ 1959 (24.4-3.5) ἐπισκέπτεται μαζί με τὴ Μαρώ τὰ νησιά τῆς
Μάγχης Guernsey καὶ Jersey, γνωστὰ ἀπὸ τὴν πολιτικὴ ἐξορία τοῦ Victor
Hugo. Τὸν Μάιο τοῦ 1960 ταξιδεύουν στὴ Σκωτία, ὅπου φιλοξενοῦνται καὶ
στὸ σπίτι τοῦ Rex Warner, φίλου καὶ μεταφραστῆ τοῦ Σεφέρη. Τὸν Αὐγούστο
τοῦ 1962 ὁ Σεφέρης ἐπιστρέφει ὀριστικὰ στὴν Ἑλλάδα.

- 69 Μετέωρα, 8 Ἰουνίου 1957
«Στὰ Μετέωρα· τὰ φέραμε βόλτα χωρὶς νὰ κατεβοῦμε. Καταπληκτικοὶ βρά-
χοι· ἄλλο σὶ τοῦτα τὰ ὑπέρογκα δόντια ἀπὸ τὴν Καππαδοκία – γερὴ πέτρα–
μοιάζει (ἀλλὰ δὲν εἶναι) γρανίτης – κάπου κουφάλες– ὄρνια ἀεροκρέμονται
ἀνάμεσόν τους πάνω στὸ γαλάζιο οὐρανὸ – θὰ ἤθελες νὰ κουβεντιάσεις μ' ὅλα
αὐτά.» *Μέρες Ζ'*, σ. 51.
- 70 Elizabeth Castle, Jersey, 3 Μαΐου 1959
«Περπατήσαμε στὸ Elizabeth Castle. Χαλάσματα με ἐπιγραφές: Destroyed by
the German forces [καταστράφηκε ἀπὸ τὸν γερμανικὸ στρατό]. Δεξιὰ κι ἀρι-
στερὰ στὸ μονοπάτι ἄνθρωποι μαζεῦουν σκουλήκια γιὰ δολώματα. Ἐρημητή-
ριο τοῦ Ἁγ. Hellerius, 6ος μ.Χ. αἰ· τὸν ξέκαμαν πειρατές. Τώρα μόνο θυμᾶμαι
πὼς εἶναι σήμερα Λαμπρή. Ἦταν πολὺ διδακτικὸ (ἀνθρώπινα) αὐτὸ τὸ ταξί-
δι.» *Μέρες Ζ'*, σ. 113.
- 71 Φιγάλεια, ναὸς Ἐπικουρείου Ἀπόλλωνος, 27 Ἀπριλίου 1963

Πορτραῖτα

- 72 Γιώργος Ἀποστολίδης, Πόρος, Μάιος 1938
73 Στέλιος Σεφεριάδης, Ἀθήνα, Ἰούνιος 1938

74 **Henry Miller, "Υδρα, Νοέμβριος 1939**

«Στοῦ Κατσίμπαλη καὶ ὁ Henry Miller. Μὲ πολὺ φρέσκια φυσιολογία, σὰν καινούρια. Μοῦ λέει πὼς ὁ πρόξενος κάλεσε τοὺς Ἀμερικάνους καὶ τοὺς εἰδοποίησε πὼς ὡς τὸ τέλος τοῦ μηνὸς πρέπει νὰ ἔχουν φύγει ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Προσπαθῶ νὰ συλλογιστῶ μὲ ποιὸν τρόπο θὰ μποροῦσε νὰ μείνει: ὁ τόπος τοῦ δίνει τόση χαρά. “Ὅχι” μοῦ λέει, “τώρα ἐνίωσα τὸ δάχτυλο τῆς μοίρας πάνω μου, δὲ θέλω πιά νὰ δοκιμάσω νὰ τῆς ξεφύγω. Δὲ γίνεται τίποτε. Πρέπει νὰ τραβήξω τὸ δρόμο μου.»» *Μέρες Γ΄*, σ. 150.

75 **Axel Persson, Λάβρανδα, 27 Ἰουνίου 1950**

«Δευτέρα, 15 Σεπτέμβρη [1947]

[...] Τὸ Σάββατο, στὸ τραπέζι τοῦ Demangel, γνώρισα τὸν Axel Persson, ποὺ ἔκανε τὶς ἀνασκαφὲς τῆς Ἀσίνης. “Ἐνίωσα συγγένεια μαζί του.» *Μέρες Ε΄*, σ. 111.

[Τρίτη, 27 Ἰουνίου 1950] «Ἡ ομάδα εἶναι ὁ Persson, ἐπικεφαλῆς, ποὺ τριγυρνᾷ ἀκούραστος μὲ μιὰ μεγάλη μαύρη ὀμπρέλα [...]» στὸ ἴδιο, σ. 191.

«Πέμπτη, 29 Ἰουνίου

[...] Γύρισα καὶ τὸν κοίταξα ἀκόμη μιὰ φορὰ τὸ μεγαλόψυχο γέρο, ντυμένο στ’ ἄσπρα, μὲ τὸ δεξὶ ποὺ χαιρετοῦσε. Εἶχα στὴν ἀκοή μου τὴν προφορά του “...Διὶ Λαμβραούνδω...”. Ἦταν συγκινημένη ἡ φωνή του, ὅπως τὰ χέρια του σὰν ἄγγιζαν τὰ μάρμαρα. Τὸν ἄκουα νὰ λέει γιὰ τὰ ταξίδια τῶν μινωικῶν, γιὰ τὶς συναλλαγὲς ποὺ πρέπει νὰ εἶχαν μὲ τούτα τὰ μέρη. Πήγαινε ὁ νοῦς μου στοὺς ραψωδοὺς ποὺ τραγουδοῦσαν ἀνάμεσα σ’ ἓναν κόσμον προσφύγων τὶς δόξες τοῦ πολέμου τῆς Τροίας. “Ἀραγε, θὰ εὐτυχῆσει νὰ βρεῖ τὰ μινωικὰ μνημεῖμα ποὺ γυρεῖ; Εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς λίγους ποὺ μᾶς μένουν τῆς παλιᾶς εὐρωπαϊκῆς παράδοσης —ὁ Θεὸς νὰ τὸν βοηθᾷ.» στὸ ἴδιο, σ. 193.

76 **Γιάννης Τσαρούχης, Λονδίνο, Μάιος 1951**

77 **Εὐάγγελος Λουίζος, Βουνὶ Κύπρου, 22 Νοεμβρίου 1953**

78 **Πατριάρχης Τιμόθεος, Ἱερουσαλήμ, Ἀπρίλιος 1954**

«Κυριακή, Λαμπρὴ

Τὸ ντύσιμο τοῦ ἄρρωστου Πατριάρχη, σὰ νὰ τὸν ἐτοιμάζουσαν γιὰ ἐγχείρηση. Μὲ τὰ βαριά ἄμφια τὸν πηγαίνουν σηκώνοντάς τον ἀπὸ τὶς μασκάλες. Εἶναι ἀπάνθρωπο. Κάποτε τὰ πόδια του δὲν μποροῦν νὰ βαστάξουν· τὰ βλέπω νὰ σέρνονται καθὼς ἀκολουθῶ πίσω του.» *Μέρες ΣΤ΄*, σ. 128.

79 **Δ. Ι. Ἀντωνίου, Βηρυτὸς 1955**

«Ἦταν ἀπλὸς, μ’ ἓνα βλέμμα ποὺ κοίταζε πάντα σ’ ἓνα κάποιο ἰδεατὸ περιθώριο δεξιὰ ἢ ἀριστερά μας, συμμαζεμένος, καὶ σίγουρος ὅταν πραγματικὰ ἤθελε κάτι.» *Δοκιμές*, τ. Α΄, σ. 47.

80 **E. M. Forster, Καίμπριτζ, 4 Μαΐου 1958**

«Χάρηκα πού είδα την Κυριακή τον E. Morgan Forster. Φάγαμε μαζί την Κυριακή το μεσημέρι στο Grantchester [...] Την ερχόμενη Πρωτοχρονιά θα είναι 80 και είχε τόση ζωηράδα αυτός ο γέρος. Κατέβηκε στις σκάλες να μās προϋπαντήσει σαν παλικαράκι – κι έπειτα μετά το φαγητό άρνήθηκε αυτοκίνητο, περπάτησε μαζί μας ως το Cam. Έξοχη λακάδα. Ο Forster μόλις γύρισε από ταξίδι στην Ελλάδα.» *Μέρες Ζ΄*, σ. 73.

81 **Rex Warner, Graignish House, Σκωτία, 24 Μαΐου 1960**

82 **Νίκος Καββαδίας 1969**

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

Μέρες Α΄ = Γιώργος Σεφέρης, *Μέρες Α΄: 16 Φεβρουαρίου 1925 - 17 Αυγούστου 1931*, Ίκαρος, Αθήνα ³1990.

Μέρες Γ΄ = Γιώργος Σεφέρης, *Μέρες Γ΄: 16 Άπριλη 1934 - 14 Δεκέμβρη 1940*, Ίκαρος, Αθήνα ²1984.

Μέρες Δ΄ = Γιώργος Σεφέρης, *Μέρες Δ΄: 1 Γενάρη 1941 - 31 Δεκέμβρη 1944*, Ίκαρος, Αθήνα ³1993.

Μέρες Ε΄ = Γιώργος Σεφέρης, *Μέρες Ε΄: 1 Γενάρη 1945 - 19 Άπριλη 1951*, Ίκαρος, Αθήνα ²1977.

Μέρες ΣΤ΄ = Γιώργος Σεφέρης, *Μέρες ΣΤ΄: 20 Άπριλη 1951 - 4 Αυγούστου 1956*, επιμέλεια κειμένου-σημειώσεις Παναγιώτης Μέρμηγκας, Ίκαρος, Αθήνα 1986.

Μέρες Ζ΄ = Γιώργος Σεφέρης, *Μέρες Ζ΄: 1 Οκτώβρη 1956 - 27 Δεκέμβρη 1960*, φιλολογική επιμέλεια Θεανώ Ν. Μιχαηλίδου, Ίκαρος, Αθήνα 1996.

Δοκιμές = Γιώργος Σεφέρης, *Δοκιμές*, πρώτος τόμος (1936-1947), φιλολογική επιμέλεια Γ. Π. Σαββίδης, Ίκαρος, Αθήνα ³1974.

Η Άποκάλυψη = *Η Άποκάλυψη του Ιωάννη*, μεταγραφή Γιώργος Σεφέρης, Ίκαρος ⁶1993.

Σεφέρης και Μαρώ = *Σεφέρης και Μαρώ*, Άλληλογραφία, Α΄ (1936-1940), φιλολογική επιμέλεια Μ. Ζ. Κοπιδάκης, Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη Ηρακλείου, 1989.

Γράμματα Σεφέρη - Λορεντζάτου = *Γράμματα Σεφέρη - Λορεντζάτου (1948-1968)*, επιμέλεια Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, Δόμος, Αθήνα 1990.

Άδαμάντιος Διαμαντής και Γιώργος Σεφέρης = *Άδαμάντιος Διαμαντής και Γιώργος Σεφέρης*, Άλληλογραφία 1953-1971, φιλολογική επιμέλεια Μιχάλης Πιερός, Στιγμή, Αθήνα 1985.

«Κυπριακές» έπιστολές του Σεφέρη = *«Κυπριακές» έπιστολές του Σεφέρη (1954-1962)*. Άπό την άλληλογραφία του με τον Γ. Π. Σαββίδη, φιλολογική επιμέλεια Κατερίνα Κωστίου, Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζής Κύπρου, Λευκωσία 1991.

Διοργάνωση
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ
Διονύσης Καψάλης, Βούλα Λιβάνη, Δημήτρης Τσαλαματάς,
Μαρία Άλεξίου, Έργαστήριο Συντήρησης Μ.Ι.Ε.Τ.
ΒΙΚΕΛΑΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΗΜΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Έκτύπωση φωτογραφιών
Μπόρις Κιρπότιν

Έρευνα, σύνταξη καταλόγου
Βούλα Λιβάνη

Επιμέλεια καταλόγου
Διονύσης Καψάλης

Διορθώσεις
Μαργαρίτα Κρεμμυδά

Παραγωγή καταλόγου
MEMIGRAF

Θερμές ευχαριστίες
πρός την Έκδοτική Έταιρεία «Ίκαρος»
για τὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴς Μέρους καὶ τὴς Δοκιμῆς
τοῦ Γιώργου Σεφέρη καθὼς καὶ τὴν Ἀποκάλυψη·
τὴς ἐκδόσεις Δόμος γιὰ τὰ ἀποσπάσματα
ἀπὸ τὰ Γράμματα Σεφέρη-Λορεντζάτου·
τὴς ἐκδόσεις Στιγμὴ γιὰ τὸ ἀπόσπασμα
ἀπὸ τὸ Ἀδαμάντιος Διαμαντῆς καὶ Γιώργος Σεφέρης
Ἰλληλογραφία 1953-1971·
τὸ Πολιτιστικὸ Ἰδρυμα Τραπεζῆς Κύπρου γιὰ τὰ ἀποσπάσματα
ἀπὸ τὴς «Κυπριακῆς» ἐπιστολῆς τοῦ Σεφέρη (1954-1962)·
καὶ τὴ Βικελαία Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη Ἡρακλείου γιὰ τὸ ἀπόσπασμα
ἀπὸ τὸ Σεφέρης καὶ Μαρώ, Ἰλληλογραφία, Α' (1936-1940).

